

Kombinace soukromého a pracovního života – důležité téma politické debaty demokratických společností

Úvodem k monotematickému číslu

Soukromé je veřejné: gender, péče a veřejnost

I když je idea „osobní je politické“ převážně vnímána jako čistě feministický požadavek, již C. Wright Mills v 50. letech minulého století považoval za jeden z důležitých přínosů sociologie její schopnost uchopit soukromé problémy v kontextu veřejných či politických témat [Mills 1959: 12]. Mills si všímal střetávání veřejných témat a soukromých biografii. Feministické myšlení toto téma konkretizovalo upozorněním na znevýhodnění žen a problémy, které jsou považovány za čistě soukromé a přitom jsou do značné míry způsobeny nastavením veřejných politik a společenských institucí (jako první ideu „personal is political“ z feministických pozic publikovala Carol Hanisch [1970]). Kombinace soukromého a pracovního života je typickým příkladem tématu, které je často v české společnosti, a to i na politické úrovni, chápáno jako osobní záležitost jednotlivých žen. Ze srovnání systémů sociálních států evropských zemí přitom vyplývá, že problém tkví převážně v podmínkách daných politikami zaměstnanosti, rodinnými politikami a politikami péče v kombinaci s postoji společnosti k rovnosti příležitostí žen a mužů a nastavením hodnot práce, péče a rodiny a vztahu soukromé versus veřejné odpovědnosti za péči. Aktuální číslo *Sociologického časopisu / Czech Sociological Review* „Soukromé je veřejné: gender, péče a veřejnost“ je přehledem vybraných témat, která kromě toho, že představují nové teoretické a výzkumné otázky v současné české sociologii genderových vztahů, reprezentují tento feministický požadavek řešit otázky spojené se soukromým životem v rámci veřejné debaty.

Sociologie genderu se od 60. let etablovala jako jedna z významných disciplín sociálních věd v zahraničí a rovněž v rámci české sociologie zaznamenává od 90. let stálý rozvoj. Perspektiva genderové rovnosti a rovnosti příležitostí žen a mužů je v současnosti jednou z priorit zaměstnavatelských a sociálních politik Evropské unie a Česká republika je zavázána podporovat rovnost příležitostí žen a mužů na politické úrovni. Problematika kombinace pracovního a rodinného života a organizace péče v rodinách i mimo ně se stala jednou z důležitých priorit na evropské úrovni při plánování politik a na národních úrovních například v rámci plánů zaměstnanosti či procesu sociálního začleňování, které by měly politiky genderové rovnosti integrovat. Téma kombinace práce a soukromého života je zároveň významným a aktuálním tématem současné evropské sociologie. V české (i slovenské) sociologii proběhlo v poslední době několik výzkumů, které mají potenciál rozvinout diskusi o vztahu veřejné a soukromé sféry v životě české a potažmo evropské společnosti v rámci širší vědecké komunity.

Toto monotematické číslo *Sociologického časopisu / Czech Sociological Review* je zaměřeno na propojení soukromé a veřejné sféry v každodenním životě současné společnosti. Genderově nerovná dělba práce mezi placenou „produktivní“ prací a neplacenou „reproduktivní“ prací a péčí je jedním z klíčových aspektů nerovného postavení žen a mužů v současných společnostech. Postkomunistické země v tomto ohledu prošly odlišnou trajektorií než západoevropské země, kde bylo postupné zapojení žen na trhu práce motivováno požadavky širokého feministického hnutí. Ze „západní perspektivy“ představují postkomunistické země jakýsi „hybridní model“ dlouhodobé a relativně vysoké zaměstnanosti žen, doprovázené „tradiční“ genderovou dělbou práce v partnerství, rodině a domácnosti. Nicméně jak sociálně-politické modely, tak i životní strategie žen, mužů a rodin se v poslední době významně proměňovaly.

Jednotlivé stati se z genderové perspektivy zabývají dopadem placené práce a organizace trhu práce a jeho změn v české společnosti na různé formy organizace soukromého života a na organizaci péče, zapojení mužů do péče a neplacenou práci v domácnosti, ale i procesem reprodukce v kontextu nízké plodnosti české populace.

Úvodní stať *Zuzany Uhde* „K feministickému pojetí péče jako kritické kategorie sociální nerovnosti“ je věnována teoretickému rámci péče a redefinici vztahu mezi prací a péčí. Autorka analyzuje současné výzvy globalizace a poukazuje na nutnost artikulace požadavku uznání osob poskytujících péči rovněž s ohledem na transnacionální kontext a zasazení péče do diskurzu transnacionální spravedlnosti. *Alena Křížková* a *Marta Vohlídalová* v článku „Rodičovství na trhu práce: mezi prací a péčí“ prezentují rodičovství jako významný handicap pro sociální začlenění žen – matek malých dětí v České republice. Autorky navrhuji tři základní dimenze praktické realizace rodičovství ve vztahu k genderové rovnosti na trhu práce, které analyzují na datech dvou reprezentativních sociologických šetření: právo být rodičem (pečovat) a zároveň pracovat; rovnost či nediskriminaci rodičovství v zaměstnaneckých vztazích a příležitost kombinovat práci a rodičovství (péči). *Michaela Potančoková* se ve svém článku „Neplnohodnotné matky? Imperativ dobré matky a participácia matiek maloletých detí na trhu práce“ zaměřuje na kontext obklopující konstrukci obrazu dobré matky jako té, která pečuje o dítě osobně až do jeho tří let a zkoumá, jak je tento obraz reflektován v názorech žen na návrat do zaměstnání a na kombinaci pracovního a rodinného života. Prostřednictvím analýzy veřejného mínění a hloubkových rozhovorů s matkami malých dětí na Slovensku ukazuje, že matky si uvědomují imperativ dobré matky a mnohé se ho snaží naplnit tak, aby nebyly vnímány jako neplnohodnotné matky.

Následující dvě stati se zabývají fenoménem otcovství v současné české společnosti. *Hana Maříková* se ve svém článku „Pečující otcové: Příběhy plné odlišností“ zaměřuje na otce, kteří přijali aktivní podíl na osobní péči o své děti zejména tím, že se v období rodičovské dovolené stali primárními pečovateli. Autorka vychází z perspektivy „dělání genderu“ i alternativní perspektivy „nedělání gen-

deru“ a ukazuje, jak je konstruováno otcovství u těchto mužů, a to nejen jimi samými, ale také jejich sociálním okolím. Naznačuje, jak se skutečnost, že pečují, promítá do konstrukce jejich sociálních identit, tedy i maskulinit a co konstrukce určitého typu znamená či může znamenat z hlediska produkce sociálních ne/rovností. Věra Sokolová v článku „Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství“ prezentuje první sociologický výzkum postojů a preferencí českých mužů, kteří se identifikují jako gayové, k rodině a otcovství. Autorka odhaluje rodičovské touhy gay mužů, morální dilemata, reprodukční strategie a limity, které ovlivňují postoje gay mužů k rodině a rodičovství.

Závěrečné dvě stati analyzují v současnosti velmi aktuální téma nízké plodnosti české populace. Článek „Ženy po třicítce – příklad specifických reprodukčních strategií a jejich zdrojů“ Michaely Bartošové přináší výsledky kvalitativního výzkumu dynamiky procesu rozhodování o mateřství u žen starších třiceti let. Autorka v článku odhaluje faktory, jimiž ženy mateřství podmiňují, a popisuje jejich reprodukčních strategie, přičemž se v logice zakotvené teorie dále hlouběji soustředí na možné zdroje popsanych strategií, zejména na vliv orientační rodiny na délku bezdětného období. Cílem článku Lenky Slepíčkové „Neplodnost jeho a neplodnost její: Genderové aspekty asistované reprodukce“ je pomocí kvalitativní analýzy hloubkových rozhovorů se ženami a muži, léčícími se pro neplodnost, detailně prozkoumat situaci páru, který je konfrontován s diagnózou neplodnosti. Autoři se podařilo popsat, jak muži i ženy definují svou roli v procesu léčby neplodnosti, jak vnímají roli svého partnera a jak probíhá vyjednávání o vzájemných kompetencích a o způsobech řešení situace.

Soukromé je veřejné je nejen tématem čistě sociologickým na teoretické a výzkumné úrovni, ale i velmi aktuálním politikem na úrovni evropské. Číslo, které máte právě před sebou, prezentuje některá z rostoucí variety témat, zkoumaných v oblasti kombinace soukromého a pracovního života. Toto číslo si klade za cíl odstartovat debatu o nových vztazích mezi veřejnou a soukromou sférou v kontextu české společnosti, a vytvořit tak prostor i pro prohloubení zkoumání této oblasti v rámci české sociologie. Přeji čtenářkám a čtenářům, aby je nabídnuté články inspirovaly a podnítily k zamyšlení.

Alena Křížková

Literatura

- Hanisch, C. 1970. „The Personal Is Political.“ Pp. 76–78 in S. Firestone, A. Koedt (eds.). *Notes from the Second Year: Women's liberation, Major Writings of the Radical Feminists*. New York: Radical Feminism.
- Mills, C. W. 1959. *The Sociological Imagination*. Oxford: Oxford University Press.